

ТЕМИРЙЎЛ ЛИНИЯЛАРИНИ ЭЛЕКТРЛАШТИРИШ ЛОЙИХАЛАРИНИНГ ХУСУСИЯТЛАРИ

¹**PhD Сардор Омонов**

²**Нодира Эрназарова**

¹*Тошкент давлат иқтисодий университет*

²*Ўзбекистон Республикаси Банк-молия
академияси*

Транспорт соҳасини ривожлантириш иқтисодий ўсишнинг муҳим омили бўлиб, темир йўл транспорти бу борада алоҳида ўрин тутади. Бугунги кунда темир йўл тармоқларини электрлаштириш муаммоси долзарб бўлиб, электрлаштирилган линияларнинг кенгайтирилиши экологик ва иқтисодий нуқтаи назардан катта аҳамият касб этади. Темир йўл линияларини электрлаштириш лойиҳаларини ривожлантириш жаҳон транспорт инфратузилмасини модернизация қилишда муҳим аҳамиятга эга. Электрлаштирилган темир йўллар юк ва йўловчи ташишни самарали ташкил этишга хизмат қилади. Электрлаштириш натижасида дизель ёнилғисига боғлиқлик камайиб, энергия сарфи оптималлашади. Бу эса атроф-муҳитга камроқ таъсир этиши ва экологик барқарорликка эришиш имконини беради. Электр поездлар юқори тезликда ҳаракатланиши билан йўловчилар вақти тежалани. Электрлаштирилган линиялар орқали ҳаракатланувчи поездлар сервис сифатини оширади. Ушбу лойиҳалар транспорт харажатларини камайтириб, иқтисодий фойдани оширишга хизмат қилади. Энергия манбаларининг диверсификациясига ёрдам беради. Электр энергиясидан фойдаланиш хавфсизлик даражасини оширади. Электрлаштириш орқали замонавий сигнализация ва автоматлаштириш тизимларини жорий этиш осонлашади. Бу эса ҳаракат хавфсизлигини кафолатлайди. Иқтисодиёти ривожланаётган мамлакатлар учун электрлаштириш транспорт инфратузилмасини янада рақобатбардош қилади. Қишлоқ жойларини шаҳарлар билан боғлаш орқали ижтимоий инфратузилмани яхшилаш мумкин. Электрлаштирилган темир йўллар орқали транзит юк ташиш ҳажми ошади. Бу эса халқаро савдони фаоллаштиради ҳамда маҳаллий ишлаб чиқарувчиларга бозорга тезроқ чиқиш имкони яратилади. Шу сабабли темир йўл линияларини электрлаштириш лойиҳаларини ривожлантириш истиқболларини ўрганиш долзарб ҳисобланади.

Темир йўл линияларини электрлаштириш лойиҳаларини ривожлантириш бўйича адабиётлар турли соҳаларни қамраб олади — транспорт муҳандислиги, энергетика, экологик барқарорлик ва иқтисодий самарадорлик. Халқаро тажриба асосида ёзилган адабиётларда электрлаштиришнинг атроф-муҳитга ижобий таъсири кенг ёритилади. Жумладан, Европа Иттифоқи ва Япония темир йўл

компанияларининг таҳлиллари электрлаштириш орқали углерод чиқиндиларини камайтириш имкониятини кўрсатади. Жаҳон банки ва Осиё тараққиёт банки каби институтлар томонидан тайёрланган ҳисоботларда ривожланаётган мамлакатлар учун электрлаштириш лойиҳаларига молиявий ёрдам механизмлари таҳлил қилинган. Россия Федерациясида чиқарилган илмий ишларда электрлаштирилган темир йўлларнинг техник параметрлари ва ҳаракат хавфсизлиги батафсил ўрганилган. АҚШдаги транспорт тадқиқот марказлари томонидан тайёрланган мақолаларда электрлаштиришнинг логистика тизимига таъсири таъкидланган. Хитой мутахассислари томонидан ёзилган китоблар лойиҳаларни босқичма-босқич амалга ошириш, шу жумладан, давлат-хусусий шериклик асосида молиялаштириш моделларини ёритган. Ислом тараққиёт банки нашрларида темирйўл лойиҳаларини электрлаштиришнинг ижтимоий аҳамияти, айниқса қишлоқ ҳудудларини ривожлантиришдаги ўрни алоҳида таърифланган.

Молиявий ва иқтисодий жиҳатлар бўйича эълон қилинган мақолаларда электрлаштиришнинг эксплуатация харажатларини камайтиришига эътибор қаратилади. Қозоғистон ва Украина тажрибаси ҳақидаги илмий таҳлилларда темир йўлни рақобатбардош ва барқарор транспорт воситасига айлантиришда электрлаштириш муҳим омил сифатида қайд этилган. Ўзбекистон муаллифларининг ишларида электрлаштиришнинг миллий иқтисодиёт ва транзит салоҳиятига таъсири таҳлил қилинган. Илмий журналларда эълон қилинган мақолалар техник-иқтисодий асосланмалар, линия узунлиги, ток манбаи ва инвестиция ҳисоб-китобларини қамраб олади. Шунингдек, давлат дастурлари ва стратегик режаларда темир йўл электрлаштириш ишлари устувор вазифалардан бири сифатида белгиланган.

Ўзбекистонда охириги йилларда электрлаштириш лойиҳаларига катта эътибор қаратилмоқда. Хусусан, «Ангрен–Поп» электрлаштирилган темир йўл линиясининг қурилиши мамлакатнинг транспорт имкониятларини кенгайтирди ва иқтисодий ривожланишга ҳисса қўшди. Шу билан бирга, «Поп–Қўқон–Андижон» йўналишини электрлаштириш истиқболлари минтақавий аҳамиятга эга бўлиб, темир йўл тизимининг самарадорлигини янада оширишга хизмат қилади.

Темир йўл тармоқларини электрлаштириш бўйича истиқболли лойиҳалар халқаро молия ташкилотлари томонидан ҳам қўллаб-қувватланмоқда. Бу эса мамлакатнинг инвестицион жозибадорлигини ошириб, хорижий капитал оқимини кўпайтиришга ёрдам беради.

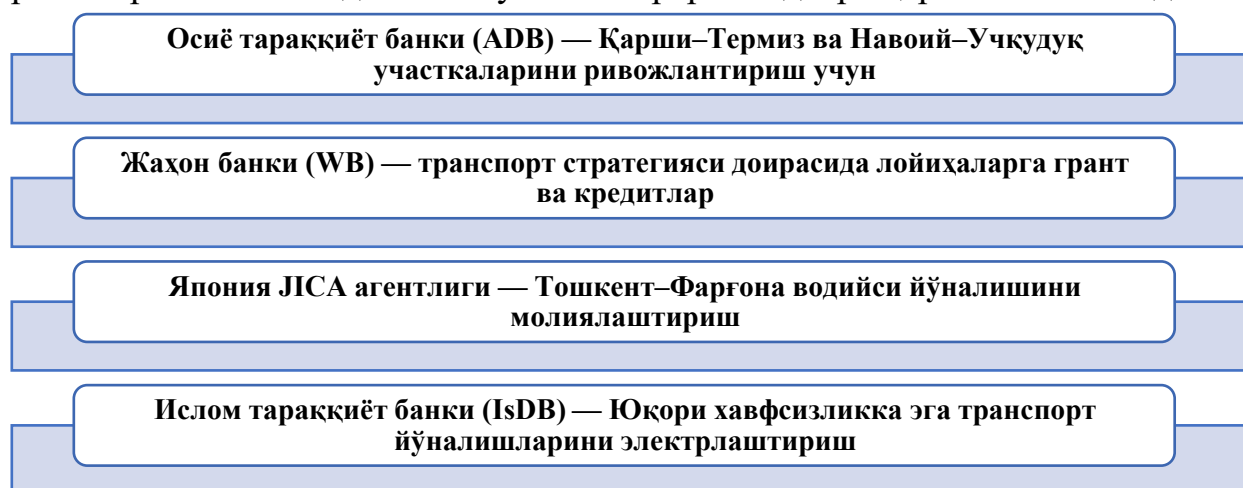
Темир йўл тармоғи Ўзбекистон транспорт инфратузилмасининг стратегик асоси ҳисобланади. Мамлакатда жами **4 700 км** дан ортиқ темир йўл тармоғи мавжуд бўлиб, шундан **2 150 км**, яъни **тақрибан 46%** қисми 2024 йил охирига келиб электрлаштирилган. Электрлаштириш нафақат ҳаракат хавфсизлигини ошириш, балки эксплуатация харажатларини камайтириш, ҳаракат тезлигини ошириш ва атроф-муҳитга зарарни камайтиришни таъминлайди.

Амалга оширилган асосий лойиҳалар сифатида қуйидагиларни келтириш мумкин:

1. Тошкент – Андижон – Қўқон – Марғилон – Андижон йўналиши: 2018–2021 йилларда Асака тоғли участкасини ўз ичига олган **452 км** темир йўл линияси тўлиқ электрлаштирилди. Бу лойиҳа “Ўзбекистон темир йўллари” АЖ ва Япония халқаро ҳамкорлик агентлиги (ЈСА) ҳамкорлигида амалга оширилди. Электрлаштириш натижасида поезд тезлиги **60 км/соатдан 100 км/соатгача** ошди.

2. Қарши – Термиз йўналиши: 2017–2019 йилларда **325 км** масофани қамраб олган мазкур йўналиш электрлаштирилди. Бу лойиҳа Ислон тараққиёт банки томонидан **100 млн АҚШ доллари** миқдорида молиялаштирилди. Йўналишдаги юк ташиш ҳажми **30%** га ошди.

3. Бухоро – Мискин – Урганч – Хива йўналиши: 2021–2023 йилларда **452 км** линия электрлаштирилди. Бу лойиҳа сайёҳлик салоҳияти юқори бўлган Хива шаҳрини марказий ҳудудлар билан боғлаш учун амалга оширилди. Электрлаштирилган линияда “Afrosiyob” тезюар поездлари ҳаракатни бошлади.

1-расм. Ўзбекистонда темир йўл лойиҳаларини молиялаштириш йўналишлари

Ўзбекистон темир йўллариини электрлаштириш лойиҳалари халқаро молиявий ташкилотлар билан ҳамкорликда амалга оширилмоқда. Қуйида асосий молиялаштирувчилар келтирилган (1-расм).

Темир йўл линияларини электрлаштириш лойиҳалари Ўзбекистоннинг барқарор иқтисодий ривожланиши ва атроф-муҳит муҳофазаси учун муҳим аҳамият касб этади. Ушбу йўналишдаги ишлар кўламини кенгайтириш келажакда транспорт тизимини янада ривожлантириш, мамлакатнинг халқаро иқтисодий интеграциясини чуқурлаштириш имкониятини яратади. Темир йўлни электрлаштириш Ўзбекистон учун нафақат иқтисодий самарадорлик, балки стратегик ва геосиёсий аҳамиятга ҳам эга. Бу лойиҳалар мамлакатнинг халқаро логистика занжирларидаги иштирокини кучайтиради, яшил иқтисодиётга ўтишни тезлаштиради ҳамда йўловчилар учун қулай транспорт муҳитини шакллантиради. Молиялаштириш ва техника таъминотини узлуксиз таъминлаш орқали электрлаштириш ишларини тезлаштириш мақсадга мувофиқдир.